

О. Г. Бєлєйченко,
аспірант, Феодосійська фінансово-економічна академія,
Київський університету ринкових відносин

ЧИННИКИ ВПЛИВУ НА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ЕКОНОМІКИ

В статті досліджено чинники, які впливають на рівень конкурентоспроможності економіки, запропоновано заходи щодо її підвищення.

The article probed factors which influence on the level of competitiveness of the economy, measures are offered for its increase.

Ключові слова: конкурентоспроможність, конкуренція, кластер, ринок, ресурси, капітал.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Глибоке розуміння проблем конкуренції допомагає розвинути країнам своєчасно реагувати на технічні, економічні та інформаційні зміни, що відбуваються у світі, і своєчасно вживати заходи як на рівні окремих великих фірм, так і держави в цілому, забезпечуючи тим самим підтримання своїх конкурентних переваг.

На основі комплексного аналізу підходів, існуючих в сучасній західній, російській та вітчизняній економічній думці, встановлено, що конкурентоспроможність національної економіки є багатоаспектним явищем, яке характеризується тісним взаємозв'язком та взаємообумовленістю її окремих елементів і рівнів.

Серед них особливо виділяються: вигідне гео економічне розташування країни; різноманітні запаси природних ресурсів; численні кваліфіковані трудові ресурси; потужна матеріально-технічна база; наявність в деяких галузях промисловості, особливо в аерокосмічній, унікальних передових технологій, які спираються на розвинутий науковий та високий інтелектуальний потенціал виробничого персоналу. Однак, враховуючи, що реалізація національних конкурентних переваг на практиці ускладнюється цілим рядом конкурентно уразливих місць у вітчизняній економіці, необхідно

розглянути чинники, які впливають на конкурентоспроможність економіки та розробити заходи щодо її підвищення.

Над проблемою конкурентоспроможності працювали такі відомі зарубіжні вчені, як А. Сміт, Д. Рікардо, К. Маркс, Дж. С. Мілль, А. Маршалл, П. Сраффі, Дж. Робінсон, М. Портер, Дж. Сакс, Дж. Хінкс, а також вітчизняні вчені В.Д. Базилевич, Я.Б. Базиліук, З.С. Варналій, А.С. Гальчинський, В.М. Геєць, Б.В. Губський, І.О. Відоменко., Т.І. Гончар, Я.А. Жаліло, Д.В. Малащук, С.Г. Коротка, В.П. Черевань та інші.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Мета статті — на основі аналізу результатів теоретичних досліджень дослідити чинники впливу на конкурентоспроможність економіки України та розробити пропозиції щодо збільшення її ефективності.

РЕЗУЛЬТАТИ

Наша країна перебуває на новому етапі розвитку, в основному виправлені помилки перехідного періоду, накопичені можливості і створені задачі подальшого розвитку економіки. За рахунок експорту сировинних ресурсів, перетворень в економіці і сприятливої кон'юнктури держава може реалізувати намечений курс на інноваційний розвиток. Адекватна політика експортно-імпортного регу-

лювання з метою підвищення конкурентоспроможності здійснюється з врахуванням сучасних процесів глобалізації економіки. Україна спрямовує підходи пріоритетності стратегії переважно на нарощування конкурентоспроможності у відкритому конкурентному середовищі, що зумовить перебудову всієї системи механізмів підтримки національного виробника в Україні і забезпечить їй зв'язок з політикою розвитку конкурентного середовища на ринку країни і покладання на багатосторонні механізми захисту прав виробників в їх глобальному економічному суперництві [1].

Реакція вітчизняних підприємств на ускладнення конкурентних умов полягає переважно не в розробці та реалізації конкурентних стратегій, а в згортанні діяльності, підвищенні цін на основі монопольного становища, здобутті рентах переваг за рахунок податкових та інших пільг чи близькості до розподілу бюджетних ресурсів. Господарський порядок є основним інструментом формування мотивації економічних суб'єктів, оскільки визначає можливі форми та способи отримання ними доходів. Його складовими, які спонукають економічного суб'єкта до ефективної діяльності, є: [6]

- ринок;
- внутріфірмове управління (відносини з власником, менеджментом, персоналом);
- вплив інших суб'єктів;
- вплив фінансових інститутів;
- вплив держави;
- вплив світової господарської системи.

Забезпечення конкурентоспроможності є цільовою функцією стратегії підприємства, спираючись на яку, на рівні підприємства приймають рішення і здійснюють заходи, суттєві для характеру виробничої діяльності в ринковій економіці загалом (щодо структури і обсягів виробництва, нормування споживання та нагромадження, реалізації та розвитку технологічного та інноваційного потенціалу тощо).

Підприємство приймає рішення щодо побудови конкурентної стратегії, враховуючи вплив таких основних чинників [6]:

- загрози появи нових конкурентів;
- загрози появи товарів чи послуг-замінників;
- здатності постачальників комплектуючих товарів торгуватися;
- здатності покупців торгуватися;
- суперництва вже існуючих конкурентів між собою.

Таблиця 1. Елементи внутрішнього середовища підприємства, впливаючі на його конкурентоспроможність

Елементи	Характеристика
Потужність виробництва	Основні засоби, сировина, технологія виробництва, кадровий потенціал тощо; можливість до сприйняття змін
Звітність підприємства	Облік запасів, сировини, матеріалів, напівфабрикатів, незавершеного виробництва, готової продукції
Маркетингові дослідження	Рівень задоволення споживчих потреб; ємність ринку; вільні ніші
Постачання підприємству	Свочасність поставок; можливість швидкої переорієнтації на інші види сировини
Збут товарів	Власні канали розподілу, мережі фірмових магазинів, рівень збиткових витрат
Фінансові можливості підприємства	Вільні ресурси, співвідношення між власними і запозиченими коштами; доступ до значних за розміром фінансових ресурсів
Технічно-інформаційні ресурси	База даних; можливість її постійного оновлення
Інфраструктура	Інфраструктура, можливість оновлення підприємства; відстань до постачальників і споживачів
Організаційна структура підприємствами	Швидкість прийняття управлінських рішень, контроль за виконавцями

Ці основні чинники впливають на ціни, які формуються на підприємствах, на витрати, які підприємства можуть нести, і на розміри капіталовкладень, необхідних для підтримання конкурентоспроможності.

Конкурентоспроможність підприємства можливо класифікувати згідно зі стратегією визначеності, якщо конкурентоспроможність підприємства очікувана, якщо конкурентоспроможність неочікувана і досягнута випадково (через зміну обставин на краще).

Конкурентоспроможність підприємствами в цілому характеризується впливом двох основних груп елементів — умов внутрішнього і зовнішнього середовища, які діють у взаємозв'язку і взаємозалежності. [2]

Зазначені елементи внутрішнього середовища (табл.1) дають змогу оцінити можливості підприємства швидко реагувати на дії конкурентів, залучаючи наявні резерви і використовуючи зовнішні можливості. Елементи внутрішнього середовища впливають на конкурентоспроможність безпосередньо. Вплив зовнішнього середовища не завжди є помітним відразу і заважає фірмі терміново реагувати на загрози, що з'являються на ринку, і розробляти заходи, здатні не лише врахувати ці загрози, а й уникати їх, отримавши з цієї ситуації нові вигідні можливості (табл. 2).

Наявний рівень конкурентоспроможності, що склався під впливом цих двох груп чинників, не є постійним через зміни ринкових умов або позицій конкурентів. Конкурентоспроможність підприємства свідчить про надійність інвестиції в дане підприємство, а отже, свідчить про

конкурентоздатність галузі, до якої відноситься підприємство.

Галузь у ринковій економіці не є єдиною структурною одиницею, і конкуренції між галузями не існує. Певну суб'єктність галузевому рівню конкурентоспроможності може надавати застосування методики кластерного аналізу, яка набуває визнання в сучасній економічній науці. Важливе значення в теорії конкурентоспроможності належить кластерам як сконцентрованим за географічними ознаками групам взаємопов'язаних компаній, спеціалізованих постачальників, постачальників послуг, фірм у відповідних галузях, а також пов'язаним з їх діяльністю організаціям у певних сферах, які конкурують, а разом з тим і ведуть спільну роботу.

Високу конкурентоспроможність і економічне зростання обумовлюють чинники, які стимулюють оперативне поширення нових технологій, особливого значення набувають характер і структура взаємодії науки, освіти, фінансування, державної політики та промисловості. Саме інноваційні кластери мають у своїй основі стійку систему передачі нових знань, технологій, продукції, яку називають технологічною мережею. Підприємства кластера мають можливість отримати додаткові конкурентні переваги, здійснюючи внутрішню спеціалізацію, стандартизацію, мінімізуючи витрати на впровадження інновацій [1].

Особливістю кластерів є наявність у їхньому складі гнучких малих інноваційних підприємств, особливо венчурних, що дає змогу формувати інноваційні "точки зростання", отримувати синергійні ефекти.

Більшість учених, які досліджують переваги кластерів, передусім виділяють доступ до нових технологій, методів роботи тощо. Найголовніша особливість — це наявність у кластерах венчурного капіталу, за допомогою якого і фінансуються нововведення. Варто зазначити, що в США понад 50 % біотехнологічних фірм фінансувалися венчурним капіталом у кластерах на початкових етапах [2; 5].

Проте М. Портер застерігає, що, за певних умов, участь у кластері може і сповільнювати процеси нововведень, особливо якщо в кластері застосовується один підхід до конкуренції. Підприємства кластера мо-

Таблиця 2. Елементи зовнішнього середовища підприємства, які впливають на його конкурентоспроможність

Елементи	Характеристика
Державна політика (зовнішня і внутрішня)	Ступінь участі країни у світових інтеграційних процесах; напрямки зовнішньої політики, стан і напрямки реформ; пріоритети розвитку країни; стабільність обраного курсу
Соціальні умови	Структура робочої сили; рівень підготовки фахівців; співвідношення між категоріями працівників; ціна робочої сили; рівень зайнятості; культурний рівень розвитку суспільства
Економічні умови	Середній рівень зарплатні в галузі, економіці в цілому; податки і пільги; інвестиційний потенціал країни; рівень розвитку окремих галузей; доля наукоємної продукції в експорті країни
Природно-ресурсний потенціал	Рівень забезпечення економіки власними природними ресурсами; рівень негативного екологічного навантаження; стан водних ресурсів
Правове середовище	Гармонійність законодавчої бази, спрямування на розвиток; дієвість нормативних актів
Монополізація економіки	Загальний рівень концентрації продавців; антистресове регулювання; вертикальна інтеграція
Товарні ринки	Структура галузевих ринків; ємність товарних ринків; вибагливість покупців; стандартизація товарів; стійкість позицій лідерів
Ринкова інфраструктура	Технічний рівень інформаційних комунікацій; розгалуженість і насиченість транспорту; стан банківського і страхового обслуговування

жуть не підтримувати впровадження радикальних інновацій, які змінюють стару рутинну поведінку [4].

Висока конкурентоспроможність країни тримається саме на міцних конкурентних позиціях окремих кластерів, тоді як поза ними навіть найрозвиненіша економіка може демонструвати досить посередні результати. Адже саме на рівні галузі можливе здійснення узагальненої оцінки ефективності використання тих чи інших видів суспільних ресурсів.

Проблема утримання конкурентоспроможності національного середовища в останні роки поглиблення глобалізації вимагає постійно підтримувати високу ефективність суспільного виробництва. Заради збереження загального рівня конкурентоспроможності національної економіки сектори, які не користуються державною підтримкою, повинні підвищити ефективність роботи або збільшити ціни на вироблену продукцію. Оскільки останній варіант небажаний, то урядова політика спрямовується здебільшого на дотримання балансу між стимулюванням окремих секторів та недопущенням погіршення стану інших секторів господарювання.

Наприклад, в США важливим інструментом захисту інтересів національних виробників є цілеспрямоване формування ринків споживання американської продукції в інших країнах світу. З цією метою на державному рівні функціонують центри стратегічного планування, які вивчають кон'юнктуру світового ринку, виокремлюють сфери стратегічного для країни значення, вивчають сильні та слабкі сторони конкурентів для того, щоб обрати відповідну стратегію оборони або наступу в цілях встановлення домінування американських виробників на окремих ринках.

Зокрема, вагомим чинником підтримки національних виробників є податкова політика. За деякими товарними групами частка податків у країнах Західної Європи становить 40—60 % загальної вартості ввезення товарів.

За результатами аналізу фахівців Інституту промисловості НАН України, в теперішній час держава знаходиться в складній ситуації, коли спостерігається зростання ціни на газ, посилення конкуренції на світових ринках тих товарів, які складають основу українського експорту, зокрема, металів, зростають соціальні витрати та наявний дефіцит коштів у пенсійному фонді, скорочення виробництва та робочих місць, низька якість та висока ціна національних

товарів, залежність від імпорту.

Формування моделі національної конкурентоспроможності з урахуванням національних економічних інтересів України та пріоритетів стратегії довгострокового зростання є неодмінною передумовою підвищення її рівня. Стержем моделі міжнародної конкурентоспроможності має стати перехід до інноваційно-інвестиційної моделі розвитку. Найбільш ефективним, в зв'язку з цим, може бути розвиток двох комплексів — транспортного і групи підприємств високотехнологічного машинобудування, що мають спільні корені й науково-технологічний супровід і тому є своєрідними кластерами, які слід підтримувати цілісним механізмом державного регулювання (субсидії, податкові пільги, пільгові кредити і т. п.). Українська економіка потребує широкомасштабної модернізації виробничого обладнання, перш за все подолання його технологічної неоднорідності на основі взаємодоповнення макроекономічних регуляторів та інструментів промислової політики, і тільки тоді вона зможе підвищити конкурентоспроможність.

Забезпечуючи позитивний вплив курсової політики на динаміку зовнішньої торгівлі, українська модель конкурентоспроможності має виходити з того, що в довгостроковому періоді доцільно дотримуватися політики стабільного валютного курсу, а короточасні відхилення у бік девальвації чи ревальвації можливі як виняток, якщо держава не в змозі підтримати той чи інший сектор економіки іншими засобами. Отже така зміна зможе відповідати режиму керованого плаваючого валютного курсу, який широко застосовується у світовій практиці.

Теоретичні постулати макроекономіки розкривають механізми стимулюючого впливу політики валютного курсу на конкурентоспроможність національної економіки на світовому ринку. Девальвація дає змогу продавати національні товари в інших країнах по більш низькій ціні, ніж продаються там місцеві товари, і купувати на внутрішньому ринку товари вітчизняного виробництва за нижчими цінами, ніж імпорتنі, помірна девальвація підвищує конкурентоспроможність вітчизняних товарів на світовому ринку і знижує конкурентоспроможність іноземних товарів на внутрішньому ринку. Протилежний вплив має ревальвація на ціни та конкурентоспроможність, стимулюючи розширення імпорту та скорочення експорту, її застосування є доцільним в окремі періоди, коли

потрібно створити сприятливі умови для розширення імпорту новітньої техніки, технологій, комп'ютерних систем.

ВИСНОВКИ

На основі викладеного матеріалу можна зробити певні висновки:

1. На рівні підприємства на конкурентоспроможність економіки впливають дві групи елементів: умови зовнішнього і внутрішнього середовища.

2. На рівні держави на конкурентоспроможність економіки впливають такі чинники, як політика валютного курсу, залежність від імпорту, інвестиційний клімат, податкова політика, стан технічного обладнання.

3. На наш погляд, підвищення конкурентоспроможності економіки можливе при:

а) запровадженні галузевих інноваційних кластерів;

б) модернізації виробничого обладнання для випуску пріоритетних видів продукції;

в) дотриманні політики стабільного валютного курсу в державі;

г) інвестуванні вітчизняного виробництва продукції, призначеної для реалізації на зовнішніх ринках.

Література:

1. Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004—2015 роки) "Шлях Європейської інтеграції" / А.С. Гальчинський, В.М. Геєць та ін.; Нац. ін.-т стратег. досліджень, ін.-т екон. прогнозування НАН України, М-во економіки та з питань європ. інтеграції України. — К.: ІВЦ Держкомстату України, 2004. — 416 с.

2. Гаращук Ю.О. Підвищення ефективності діяльності підприємства за рахунок управління конкурентоспроможністю // Актуальні проблеми економіки. — 2008. — № 2. — С. 60—65.

3. Губський Б.В. Інвестиційні процеси в глобальному середовищі. — К.: Наук. думка, 1997. — С. 41.

4. Портер М. Конкуренція: [пер. с англ. О.А. Пелявского]. М.: Издательский дом "Вильямс", 2006. — 608 с.

5. Базиліук Я. Б. Конкурентоспроможність національної економіки: сутність та умови забезпечення / Адміністрація Президента України, Ін-т стратегічних досліджень. — К.: НІСД, 2002. — 132 с.

6. Конкурентоспроможність економіки України в умовах глобалізації / Я. А. Жаліло, Я. Б. Базиліук, Я. В. Белінська та ін.; За ред. Я. А. Жаліла. — К.: НІСД, 2005. — 388 с.

Стаття надійшла до редакції 17.07.2009 р.